

(Приказ књиге: Ернст Тугендхат: „О смрти“ (Карпос, 2010), превод Дејан Аничич, стр. 51.)

„Умирање мора сваки тубитак свагда сâм да узме на себе“.

(Мартин Хајдегер, „Битак и време“)

Ернст Тугендхат спада међу истакнутије представнике аналитичке филозофије у Немачкој. Рођен је 1930. у Брну, у богатој јеврејској породици која је избегла холокауст емиграцијом у Јужну Америку. Тугендхат се 1949. враћа у Немачку и у Фрајбургу студира филозофију. Био је ученик Мартина Хајдегера, чију је књигу „Битак и време“ прочитао са 15 година. Према сопственом сведочењу, све до 35 године био је фасциниран Хајдегером, да би потом почео критички да сагледава дело свог учитеља и све више дистанцира од њега. Иначе, важи за оштрог критичара, тешког у одавању почести, што и сам подвлачи. Хабермас му је једном рекао: „Ти не критикујеш, ти покушаваш да убијеш“.

[\[1\]](#)

Тугендхат сматра да филозофија може да допринесе разумевању смрти, и то полазећи од познатих мишљења о овом феномену, која најпре треба објаснити, а затим допунити њихове једностраности. Методолошки гледано, реч је о једном отвореном процесу, са субјективном полазном тачком у тумачењу. Тугендхата не интересују мишљења базирана на вери у живот после смрти, јер се изјашњава као натуралиста, тј. као онај ко на људска бића гледа као на сегмент биолошког развоја. [\[2\]](#)

[Хајдегер, с друге стране, методички допушта постављање питања шта након смрти јесте, али тек после њеног поимања у својој пуној онтолошкој суштини, не желећи да се изјасни да ли је тако прецизирано питање теоријско у својој могућности. „Овострана онтолошка интерпретација смрти лежи пре сваке онтички-оностране интерпретације“, пише Хајдегер. [3]]

Осврћући се на страх (стрепњу) од смрти, Тугендхат истиче да га ту не занима вегетативни страх од ње, присутан и код животиња на одређен начин, већ јасна свест о коначности живота и близини/даљини смрти. Њега, у ствари, интересује зашто људи, понекад и врло стари, желе да одложе тренутак смрти, јер је – по њему – нејасно чега се то плашимо кад се плашимо смрти, ако се ње уопште и плашимо.

Као полазне тачке у свом огледу, иако међу њима нема директне везе, Тугендхат узима поглавље о „Битку ка смрти“ из Хајдегеровог „Битка и времена“ (1927) и чланак Томаса Нејгела „Смрт“ (1970). Хајдегер се, наводи Тугендхат, пита „шта значи за живот да се налази пред смрћу“, а Нејгел „да ли је и како је смрт зло“. Тугендхат замера Хајдегеру што не нуди објашњење шта је то што нас у случају смрти плаши, већ полази од тог страха као готове чињенице.

„Оно што замера Хајдегеру није то што он не карактерише живот као добро, него што он, кад већ развија нову појмовност, не узима у обзир могућност да као `боље` можемо видети стављање тачке на живот“, пише Тугендхат. (21)

Хајдегеров одговор да страх од смрти постоји од „Ништа“, Тугендхат оцењује привидним. Или, како он каже: „У сваком случају је погрешно закључити: Човеков битак је његово Ради-чега, што ће рећи, он се плаши тога да више не постоји“. (22)

[Ради појмовне јасноће, треба имати у виду шта Хајдегер на једном месту каже о стрепњи пред смрћу: „Стрепња пред смрћу не сме да буде заједно с неким страхом пред преминућем бачена на исту хрпу. Она није никакав самовољан и случајан `слаби` штимунг појединца, него је, као основно нахођење тубитка, откљученост тога да тубитак егзистира као бачени битак ка свом крају“. [4]]

Насупрот Хајдегеру, Тугендхат мисли да Хејгел поставља право питање. За њега, наиме, смрт није зло, јер ономе ко је мртав ништа више није ни добро ни зло. Пре би се могло рећи да је смрт зло због тога што отима добра живота, али и то гледиште Тугендхат проблематизује. Но, сам живот за Хејгела је нешто по себи позитивно, иако у њему, наравно, има и бољих и горих ствари. Хејгелу Тугендхат замера што у обзир није узимао осећања неподношљивости живота, због чега многи желе смрт, иако се неко позитивно зло није испољило у њиховом битисању.

„Док Хејгел каже да је живот као такав емпатично позитиван, ја мислим да је живот као такав неутралан, он је по себи и за себе без смисла, он може да ми се учини како испуњен тако и празан, то сада зависи и од мене: ја могу да му дам смисао. И ако ми то не успева, живот често видим (не нужно, као што ће се показати) као неподношљив: неки би радије волели да су мртви“, наглашава Тугендхат своју позицију. (29)

Обревши се у животу, у извесном лагодном или нелагодном амбијенту, опремљени сопственим предиспозицијама, ми их морамо упослити како би нечим испунили живот, а како ћемо то урадити – то је за Тугендхата питање које се пред сваким поставља појединачно, без уопштеног одговора на њега. За Тугендхата се зло коју смрт носи састоји у томе што човек губи последњу шансу да свом животу да некакав смисао. Тиме он, заправо, и објашњава страх од скорашње смрти и жељу за њеним одлагањем. По њему, живот по себи није добро, већ он може задобити смисао, делимично захваљујући срећним околностима-делимично нашем активношћу. Садржај је, дакле, тај који даје смисао животу. Имајући то у виду, они који имају свест да су живели смислено, не би смели да се плаше смрти уколико су достигли пристојну старосну доб.

[Он указује и на могућност разочарења у живот (Кјеркегор), када се јавља жудња ка смрти.]

Тугендхат не сумња да је одговор који сам нуди на страх од смрти једностран. Свестан је чињенице да је у свом дискурсу изоставио социјално питање, као и да би му се могло пребацити да је смрт много комплекснији феномен од онога како га је он представио.

Потврду за свој одговор на питање зашто се плашимо да ускоро умremo, Тугендхат је потражио у литератури. Она је, иначе, испуњена успешним описима болести и смрти. Више таквих примера дао је, рецимо, Томас Ман у „Буденброковима“, чијој анализи би требало посветити посебну студију. Подстакнут Хајдегером који је такође помиње,

Тугендхат се усмерава на Толстојеву приповетку „Смрт Ивана Иљича“, запажајући да се Иљич, смртно болестан и у страху од смрти, пита да можда и није живео како је требало. То је оно што је Тугендхату потребно због тезе коју је поставио, а не због целовите анализе Толстојеве приповести. У приповеци, додуше, Иљич заиста поставља и то питање, али ипак одбацује могућност да није живео исправно.

[Анализом симптома Иљичеве болести и онога што он преживљава, доктор Ненад Дикић показује да је реч о раку (каркинос на грчком, сарцер на латинском). Та страшна болест је, пише Дикић, била непозната и лекарима Толстојевог времена. [\[5\]](#)]

Не знајући да ли је Тугендхату то познато, указујемо да је о последњим приповеткама Лава Толстоја, па и о „Смрти Ивана Иљича“, с изузетном мисаоном продорношћу писао Лав Шестов. [\[6\]](#) На том трагу, нама се, штавише, чини, и то ћемо овом приликом нагласити, да би Иљич, чак и кад би добио нову шансу, што је практично немогуће, пошто је то људски усуд, поново имао иста или слична осећања пред безданом смрти.

„Самоћа, остављеност, непрозирна тама, хаос, немогућност предвиђања и потпуна неизвесност – може ли то да прихвати човек?“, пита се Шестов, говорећи о смрти и њеном страшном нарушавању „обичног поретка нашег постојања“. [\[7\]](#)

Идући даље, Тугендхат на примеру кнеза Андреја из романа „Рат и мир“ настоји да покаже свест о људској ништавности, нудећи као лек за разумевање смрти и мирење са њом – повлачење (измештање) на маргину света и старење на таквој позицији, без стављања себе у центар света. У животу, хоће да каже Тугендхат, треба постићи уравнотеженост између чврстог држања и борбе, на једној страни, и препуштања и смирености, на другој, али то није морање.

„Представа коју гаји традирана филозофија, да морамо да заузмемо ставове, јер се они на нешто ослањају, не чини ми се смисленом. Филозофирање се не одиграва у трећем лицу, у ком говоримо о нечему – такође о другима и себи самима – описујући и објашњавајући, него у првом и другом лицу, у ком говоримо једни с другим о свесним становиштима, традираним или нетрадираним, становиштима за које верујемо да имамо или за које сматрамо да се за њих ваља потрудити“, сматра Тугендхат. (48)

Разлагањем становишта према њиховим импликацијама, нека ће се, дакако, показати као конфузна (вероватно ће се напустити, али не мора), нека као јасна (могу и да не годе, па се и од њих можемо растати, али не нужно), а могу се јавити и други ставови за које се може рећи да су без нежељених импликација, тако да се они (не нужно) могу видети „као стварне опције нашег хтења (али не безусловно као искључиве)“. (48)

Свој оглед Тугендхат завршава једним релативистичким односом спрам људског хтења, за које тврди да је јасније уколико боље разумемо то што јесмо, „али хтење би престало да буде хтење, када би неко умислио да, јер смо ми такви и такви, морамо да желимо тако и тако“. (49)

Завршавајући овај приказ, казаћемо да је Тугендхат тек са 64 године начео тему смрти – током боравка у Чилеу –сматрајући да је за њу већ био отворен, јер је почео као Хајдегеров студент, а у Хајдегеровој мисли смрт је важна тема. [8] Тугендхатов стил је, да поменемо и то, хладан, рационалан, излагање аналитичко. Нема код њега, кад се о овој теми ради, Шестовљеве дубине и истанчаности. Тугендхат, у суштини, и не пише о смрти. Пре се може закључити да пише о животу и страху да он буде протраћен.

„Када год помислим да ми је преостало још само мало времена, ја се најужим. Не зато што желим да живим вечно по сваку цену, већ зато што осећам да сам протраћио своје време и да је требало живети другачије, веома другачије“, [9] каже Тугендхат, признајући да нема одговор на питање како је до тада требало живети.

Решење којим покушава да превазиђе сопствену стрепњу да је – можда – у животу пропустио нешто најважније, Тугендхат потискује поменутизм измештањем на маргину, што представља као једну врсту мистицизма:

„Мистицизам помаже да схватите како ви нисте превише важни. То је у вези са чуђењем пред оним што Хајдегер назива бићем или, како је то Витгенштајн казао, пред чињеницом да овај свет уопште постоји“. [10]

[1] Fragmenta Philosophica II, *Време за филозофирање је истекло/Интервју са Ернстом Тугендхатом*, Карпос, 2009, превео Дејан Аничичић, стр. 199.

[2] Ibid, стр. 203.

[3] Мартин Хајдегер, „Битак и време“, Службени гласник, 2007, стр. 294.

[4] Ibid, стр. 297.

[5] Ненад Дикић, „Ординација доктора Фаустуса/Портрети болести“, *Рак 1*, стр. 371-379.

[6] Лав Шестов, „Душа и егзистенција“, *На страшном суду/Последња дела Лава Н. Толстоја*, стр. 145-187.

[7] Ibid, стр. 178.

[8] Fragmenta Philosophica II, стр. 188.

[9] Ibid, стр. 188.

[10] Ibid, стр. 188.